

Traduir una obra d'un univers cultural diferent

Visat núm. 8
(octubre 2009)

per Mercè Altimir Losada

Com ha estat prou dit i repetit, a l'hora de traduir una obra d'un univers cultural diferent del propi, tant és un perill l'exotisme gratuït com l'assimilació que difumina la diferència. Quan una paraula, un objecte o una idea no existeix en la llengua de traducció, queda l'opció de la nota, una manifestació visible del traductor. Però hi ha, també, una altra manera de fer-se present, nascuda de la nostra inconeguda i irredempta inclinació a llegir en el semblant l'identic, que fa que treballem sota l'imperatiu de la identificació gruixuda.

No hi ha dubte que, ja d'entrada, l'afirmació que diu que A és igual a A és errònia. El sol fet que la primera A ocupi una posició de subjecte i l'altra una posició de predicat —fet i fet les dues no poden ocupar la mateixa posició a la vegada si no és que ho fan ben separades per la conjunció copulativa—, ja ens indica que aquestes A suposadament bessones, i contràriament al que semblaria poder-se deduir d'una observació superficial, formal i mancada de context i d'història, no són pas idèntiques. Una és l'A primera i l'altra és, irremeiablement, la segona A. Amb més motius que les lletres bessones, les llengües i les cultures són diverses, d'una alteritat irreductible.

Ara bé, en un primer moment si més no, als éssers parlants no ens agrada aquest abisme que s'obre, o aquest mur que s'aixeca (encara menys en una època com l'actual en què l'eficàcia ha esdevingut un valor prioritari), i ens entestem sovint a amagar-lo moguts per un obscur desig de suprimir-lo. Quina feinada porta aquesta diferència! No ho discutirem pas: des del prisma econòmic i social és un bunyol del programa de la creació! Resignats, tanmateix, al maldecap lingüístic, ens inquieta que la traducció perfecta —fidel, legal, legítima— no sigui possible. Un ideal de comunicació transparent guia l'horitzó de la nostra ambició en les necessitats de relacionar-nos. Amb tot, alguns no deixen d'assenyalar-hi un parany.

El filòsof alemany Martin Heidegger, per exemple, manifestà, amb motiu d'unes conferències a Friburg l'any 1957, la seva preocupació davant d'aquesta allau de voluntat uniformadora característica de la societat científicotècnica. Argumentava que, en un planeta sotmès al domini europeu —ara parlaria de globalització—, les diferències s'esborren, i lamentava que els indis, xinesos i japonesos, empesos per la voluntat de fer-se entendre, s'entestessin a expressar-se segons els models de pensament occidentals, esdevinguts universals en aquest punt de la història. Aquest capteniment envers la paraula fa desaparèixer la possibilitat d'esbrinar què és realment pensat en aquests altres móns culturals i, encara pitjor, l'efecte que produeix, d'enfosquiment d'un buit obligat i necessari que caldria, ben al contrari, preservar al bell mig de la intersecció de les llengües i cultures, anul·la, tant per als uns com per als altres, la possibilitat d'engendrar el pensament mateix.

A banda de l'obstacle que suposa l'aprenentatge d'una escriptura molt difícil per als hàbits occidentals en aquest terreny, la frase japonesa sorprèn perquè ens resulta esquiva i plena d'equívocs, d'al·lusions, d'el·lipsis. És un tipus de llengua, i de llengua literària, que exigeix una posició més activa del receptor, a l'inrevés de la nostra, que pertany a una família de llengües que afavoreixen deixar a càrrec de l'emissor la tasca principal de la direcció del diàleg. La literatura japonesa s'ha de llegir amb una voluntat de capbussar-se dins una orientació cultural diferent de la nostra i marcada, entre d'altres singularitats, per una insòlita inclinació a l'eclipsi.

